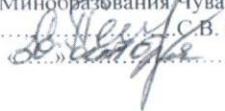

УТВЕРЖДАЮ
 Проректор БУ ЧР ДПО
 «Чувашский республиканский
 институт образования»
 Минобразования Чувашии
 С.В. Петрова

 .....2019 г.

**Государственная итоговая аттестация по образовательным
 программам основного общего образования в форме
 единого республиканского экзамена**

Кодификатор
 элементов содержания и требований к уровню подготовки обучающихся
 для проведения в 2020 году
 единого республиканского экзамена
 по ЧУВАШСКОМУ ЯЗЫКУ

Подготовлен кафедрой этнокультурного образования
 БУ ЧР ДПО «Чувашский республиканский институт образования»
 Минобразования Чувашии

**Чăваш чĕлхипе тытмалли
 республикан пĕрлехи экзаменен
 кодификаторĕ**

Республикан пĕрлехи экзаменен кодификаторĕ тĕрĕслевпе хаклав
 материален тытамĕпне содержанине уçса паракан документ шутланатъ.

Чăваш шкулĕн 9-мĕш класне пĕтернĕ май чăваш чĕлхипе тытмалли экзамена
 иргтермелли йĕркене, экзамен материалы хатĕрлессине çыханнă ёссене Чăваш
 Республикин вĕренү тата çамрăкене политики министерстви кăтартса парать.
 Экзамен содержанин் министерство йышаннă документенчи норма пăлăртса тăрать.

Кодификатор икĕ пайран тăрать:

- 1-мĕш пай. «Чăваш чĕлхипе тытмалли республикан пĕрлехи экзамененче тĕрĕслекен пĕлû содежанийен элеменчесен йĕрки».
- 2-мĕш пай. «Тĕп вĕренĕвĕн вĕренү программисене алла илнĕ вĕренекенен пĕлû пахалăхне тĕрĕслекен хăнăхусем».

Пĕтĕмешле аттестации картичне хаклама май çук хăнăхусемпе пĕлû
 содежанийен элеменчесене кодификатора кĕртмен.

I пай. Экзаменра тĕрĕслекен пĕлû содежанийен элеменчесен йĕрки

Ку пайра республикан пĕрлехи экзамененче тĕрĕслекен пĕлû содежанийен
 элеменчесене çырса панă.

Пай	Экзаменра тĕрĕслекен пĕлû содежанийен элеменчесем	
	Тĕп вĕренĕвĕн патшалăх стандарчĕн федераци компоненчĕ	Тĕп вĕренĕвĕн Федерации патшалăх веренү стандарчĕ
1.	Фонетика	Сăмахан тĕрлĕ (фонетика, морфема, сăмах пулăвĕ, лексика, морфологи), сăмах майлашăвпе предложенин синтаксис, текстн тĕрлĕ енлĕ тишкерĕвне тума хăнăхтарни: сасăна сас паллине уйăрма пултарни; сăмахан сасă шутне палăртни; сăмаха çыпăксем çине тĕрс пайлани; сасăнесе тишкерни; фонетика, морфема, морфологи, лексика, сăмах пулăвĕн тишкерĕвне туни.
1.1	Сасăнесе сас паллисем	
1.2	Сăмахан фонетика тишкерĕвĕ	
2.	Лексика тата фразеологи	Сăмахан тĕрлĕ (фонетика, морфема, сăмах пулăвĕ, лексика, морфологи), сăмах майлашăвпе предложенин синтаксис, текстн тĕрлĕ енлĕ тишкерĕвне тума хăнăхтарни: сăмахан лексика тишкерĕвне туни; нумай пĕлтерĕшлĕ сăмахан
2.1	Сăмахан лексика пĕлтерĕшлĕ	
2.2	Синонимсем. Антонимсем. Омонимсем	
2.3	Сăмах çаврăнăшсем	
2.4	Пулса кайни тата усă курни тăрăх ушкăнланă сăмахсем	

2.5	Лексика тишкерёвө	пәлтерешсөн палартни; сামахсен стиль уйрәмләхне палартни; сামахсен синонимесене тата антонимесене палартни; фонетика, морфема, морфологи, сামах пуләвән, лексика тишкерёвне туни.	5.2	Предложени. Предложенин грамматика никәсә. Подлежащипе сказумай – предложенин тәп членесем	сামах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:
3.	Морфемика тата сামах пуләвә	Сা�махан тәрлә (фонетика, морфема, сামах пуләвә, лексика, морфологи), сামах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:	5.3	Предложенин кәсән членесем	синтаксисан тәп единицисене пәлни;
3.1	Сা�махан пәлтерешлә пайесем (морфемасем)	самах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:	5.4	Икә тәп членлә тата тәп членсәр предложенисем	предложенин синтаксис тишкерёвне туни, хай пәлтерешлә пуплев пайесен синтаксиси вырынне палартни;
3.2	Сা�махан морфема тишкерёвө	самах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:	5.5	Анлә тата ансәр предложенисем	предложенирен самах майлашәвәсөн уйәрса каларма пултарни; самах майлашәвән тәп тата паханакан компоненчесене уйәрма пултарни;
3.3	Самах пуләвән мелесем	самах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:	5.6	Тулли тата тулли мар предложенисем	предложение тәрлә енчен хаклама пултарни; предложенин тәп тата кәсән членесене, пер йышыши членесене, уйәрмә тәран членене, чөнүсөн, күртәм самахсемпе предложенисөн паллама пултарни;
3.4	Самаха пуләвә сичен тишкерни	самаха морфемасем үнне пайлани; самах тәвакан, самах уләнтаракан тата форма тәвакан морфемасене уйәрма пәлни; самах пуләвән мелесене пәлни; фонетика, морфема, морфологи, самах пуләвән, лексика тишкерёвне туни.	5.7	Кәткәсланинн хутсәр предложенисем	предложенин тәп тата паханакан компоненчесене уйәрма пултарни;
4.	Грамматика. Морфологи	Самахан тәрлә (фонетика, морфема, сামах пуләвә, лексика, морфологи), сামах майлашәвәпе предложенин синтаксис, текстан тәрлә еңлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:	5.8	Хутлә предложенисем	предложение тәрлә енчен хаклама пултарни; предложенин тәп тата кәсән членесене, пер йышыши членесене, уйәрмә тәран членене, чөнүсөн,
4.1	Хай пәлтерешлә пуплев пайесем	Хай пәлтерешлә тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи тишкерёвө; хай пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи уйрәмләхесене тата грамматика, синтаксис пәлтерешине палартни; фонетика, морфема, морфологи, лексика, самах пуләвән тишкерёвне туни.	5.9	Түрә тата түрә мар пуплевлә предложенисем	күртәм самахсемпе предложенисөн паллама пултарни;
4.2	Пулашу пәлтерешлә пуплев пайесем	Хай пәлтерешлә тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи тишкерёвө; хай пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи уйрәмләхесене тата грамматика, синтаксис пәлтерешине палартни; фонетика, морфема, морфологи, лексика, самах пуләвән тишкерёвне туни.	5.10	Хутсәр предложенисөн синтаксис тишкерёвө	предложенин грамматика никәсөн палартни; хутлә предложенисөн уйәрма пәлни.
4.3	Самахсен морфологи тишкерёвө	Хай пәлтерешлә тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи тишкерёвө; хай пәлтерешлә пуплев пайесен морфологи уйрәмләхесене тата грамматика, синтаксис пәлтерешине палартни; фонетика, морфема, морфологи, лексика, самах пуләвән тишкерёвне туни.	5.11	Синтаксис тишкерёвө (пәтәмләтни)	Литература чөлхин тәп (орфоэпия, лексика, грамматика, орфография, пунктуация) нормисене, пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.	Грамматика. Синтаксис	Чөлхен наука төлешенчөн пәлнине айлаплатни тата системәләни; чөлхе единицисемпә шайесем пәр-пәринне ысыханниң ынланни; чөлхе пәләвән тәп ынлавесене, единицисене тата чөлхен грамматика категорийесене аша хывни:	5.12	Хутлә предложени тәсне палларгасси	пуплеве якатма тәрәшни; лексикан тата фразеология стиль уйрәмләхесемпә пәлсе усай кури:
5.1	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	6.	Орфографи	самаха орфограммасын шыраса тупни тата тәрәс ысымалли правиләсемпә пәлсе усай курни; пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене ысырма пәлни; самах пайесене пер йәркәрән тәпәр йәркәнен тәрәс ысырма пәлни.
5.2	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	7.	Пунктуаци	Литература чөлхин тәп (орфоэпия, лексика, грамматика, орфография, пунктуация) нормисене, пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.3	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	7.1	Подлежащипе сказумай хушшине чарану паллисем лартасси	пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.4	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	7.2	Кәткәсланинн хутсәр предложенисөн чарану паллисем лартасси	пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.5	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	7.3	Хутлә предложенисөн чарану паллисем лартасси	пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.6	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.	7.4	Түрә тата түрә мар пуплевлә предложенисөн чарану паллисем лартасси	пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;
5.7	Самах майлашәвә	Хай тата пулашу пәлтерешлә пуплев пайесене пәлтерешине тата грамматика паллисисене кура уйәрма пәлни; япала, паллә, хисеп ячесене, местоименисисен, глаголсене, наречисене, евәрлев самахсесене уйәрма пәлни; союзсене, татаксене, хыс самахсесене уйәрма пәлни; междометисене паллама пәлни.			пуплев этикечен нормисене пәлни; вәсемпә кулаңура тата ысурура усай кураасси;

7.5	Пунктуаци тишкерёв	диалогра теңес қырмалли правиләсемпе қырура усә курни, цитаталанә чух өткізу паллисене теңес лартасси.
8.	<i>Пуплев</i>	Сәмахан тेңлә (фонетика, морфема, сәмах пуләвә, лексика, морфология), сәмах майлышәвепе предложенисен синтаксис, текстан теңлә енлә тишкерёвне тума хәнәхтарни:
8.1	Текст. Текст тытамә.	текста тишкерни тата текст уйрәмләхесене паләртма пултарни; текстан темине, тәп шүхәшине, тәп сәмахесене, микромемәсене паләртма пултарни; текста абзацсене пайлама пәлни; текстан стиль уйрәмләхесене паләртма пәлни; тेңлә текст хайлама пултарни; текстри предложенисен қынанавиенә әнлантарма пултарни.
8.2	Текстри предложенисен қынанавиенә мелесем	
8.3	<i>Пуплевен стиль уйрәмләхесем</i>	
8.4	Чөлхе мелесене темәпа, стильпе, пуплев манерәне килешүллә сүйласа илсе йәркеллә вырнастарма пәлни	
8.5.	Текст тишкерёв	
8.6	Теңле стильпе текстсем қырасси	
9.	<i>Чөлхе нормисем</i>	Литература чөлхин тәп (орфоэпия, лексика, грамматика, орфография, пунктуация) нормисене, пуплев этикеттән нормисене пәлни; вәсемпес кулаңура тата қырура усә курасси; пуплеве якатма тәрәшни; лексикан тата фразеология стиль уйрәмләхесемпе пәлсе усә курни: халыхи чаваш литература чөлхин орфоэпия правилисене пәхәнса калаңни; сәмахра пусама тेңес лартма пәлни; синонимисене пәлтерәш тата стиль төлештәнен уйәрма пәлни, вәсемпес пуплевре пәлсе усә курни; грамматика нормисене пәхәнса; текста теңлә нормана пәхәнса йәркелени.
10.	<i>Тәван (чаваш) чөлхен илемә</i>	Тәван чөлхен илемләх мелесемпе усә курни:
10.1	Илемләх мелесене тишкересси	фонетикан, лексикан тата синтаксисан илемләх мелесене (эпитет, метафора, гипербола, сәнатлантару, танлаштару, фразеологизм, синоним, антоним, омоним т.ыг.т.) хак пама пәлни; фразеологизмисене пуплевре пәлсе усә курни; этикет формулисимде, междометисимде вырәнлә та пәлсе усә курни.

11	<i>Теңлә жанрна тата стильпе қырнä текстсene информациенчен тишкерни</i>	Теңлә вәренү предмечәсемпе тухәлә вәренме пуләшакан пуплев ёс-хәлән тәп тәсесене (вулав, аудировани (итлев), калав, қыру) алла илни: теңлә текста (сәнлав, калав, аслав) әнләнни тата әнлантарса пани; текста теңлә енчен тишкерни; унан содержание сәмахна е қырса уса пани; текстан шүхәш пәр пәтәмләхне, пуплев қынанавиенә тата шүхәшиене йәрките уса пынине хаклама пултарни.
----	--	--

II пай. «Тәп вәреневиен вәренү программисене алла илнә вәренекенсен пәлү паҳаләхне тेңләслекен хәнәхусем».

Ку пайра республикан пәрлехи экзамененче теңләслекен хәнәхусене қырса паны.

Пай	Тәп вәреневиен вәренү программисене алла илнә вәренекенсен пәлү паҳаләхне теңләслекен хәнәхусем	
	Тәп вәреневиен патшаләх стандартчән федераци	Тәп вәреневиен Федерацин патшаләх веренү стандартчә
1.	<i>Теңлә тишкерү</i>	Теңлә вәренү предмечәсемпе тухәлә вәренме пуләшакан пуплев ёс-хәлән тәп тәсесене (вулав, аудировани (итлев), калав, қыру) алла илни:
1.1	Чөлхе единицисене паллани, вәсемпес теңлә енчен тишкерни	тәллевне кура теңлә текст (ыйтава тәсләхесиме қирәйләтсе хуравлани; изложени, сочинени, аннотации, план, заявлени) хайлама пултарни; қыру тата калаңура чөлхин уйрәмләхесене паләртма пултарни.
1.2.	Харпәр хай тәллән вуланә текстан темине, тәп шүхәшине әнләнни	
1.3.	Теңлә стилем (илемләх стилем, публицистика стилем, наука стилем, ёс-хәлә стиль) уйәрма пәлни	
2.	<i>Аудированине вулав</i>	Теңлә вәренү предмечәсемпе тухәлә вәренме пуләшакан пуплев ёс-хәлән тәп тәсесене (вулав, аудировани (итлев), калав, қыру) алла илни:
2.1	Текст өзинчен теңлә информасие (тәллевне, тәп тата хушма теминре, курәнкан тата курәнман информасие) теңес әнләнни	чавашла қырнä текста вулама хәнәхни; вуланә тата итленә текст проблеми өзине автор мәнлөрөх пәхәнни әнләнни; вуланә тата итленә текстри информасие уса пама, әнлантарма пултарни; стильпе пуплев манерә енчен расна текстсен содержание итлесе тата харпәр хай тәллән вуласа теңес төтли әнләнни.
2.2	Теңлә стилем тата жанрна қырнä текстсene вулани	
2.3	Вулаван теңлә тәсес алла илни	
2.4	Теңлә ғалкуяран информасие шыраса тупма пәлни	

2.5	Чёлхе справочниксемпес иреклә уса курни	словарёсемпес, иреклә уса курни	<p>Сামах пуюнлাখне ўстересси, шухаша төрәс тә йыланмалла уңса пама йышлы лексикәпа төрлө грамматика хатәрәпес усә курни; төрлө текст хатәрлене чух словарысемпес пәлсе усә курни; информации вакавлә шыранә чух төрлө словарьне усә курма пултарни; сামахан лексика (түрә тата күсәмлә) пәлтерәшне, усә курас уйрәмләхсәнене паләртас, пәр пәлтерәшлә тата нумай пәлтерәшлә сামахсene уйәрас, нумай пәлтерәшлә сামахсene тата омонимсene пәр-перинчен уйәрас тәллевпес ѿлантару словарёсемпес усә курма пултарни; чёлхе нормисене пәлес тәллевпес орфографи тата орфози словарёсемпес усә курма пултарни; фразеологизмсен пәлтерәшсәнене паләртма фразеологи словарёсемпес усә курма пәлни; морфема тата сামах пуләвән тишкарәвне таңас тәллевпес этимологи словарёсемпес усә курма пултарни; синонимсем, антонимсем тупас тәллевпес словарысемпес усә курма пултарни, сামах пәлтерәшне пәлме күсару словарёсемпес усә курма пултарни.</p>
3.	Çыру		
3.1	План, изложении ысырни		
3.2	Пәр-пәр стиле, жанра тивәчтерекен текст туни		
3.3	Итленә тата вуланә текстсече тапратнә проблема пирки сочинени авторә хай шухашне уса пани		<p>Төрлө вәренү предметчесемпес тухәслә вәренме пуләшакан пуплев ёш-хәлән тәп тәсесене (вулав, аудировани (итлев), қалав, ысыру) алла илни:</p> <p>фонетикана, лексикана, сামах тытамәпес пуләвне, морфология тата синтаксиса вәренсе тухнә пәлүпес усә курса төрәс ысырма пултарни; иер-пәр стиле, жанра тивәчтерекен текст тума пултарни; итленә тата вуланә текстсече тапратнә проблема пирки сочинени авторә хай шухашне уса пама пултарни; ку шухаша икә текстран илнә информаци җине тата хай курни-илтни, пәлни, вулани җине, пурнаң опыч җине таянса ёнентерме пултарни.</p>
3.4	Шухашсene ыыхануллә усса пани		
3.5	Чёлхе мелсесе темәпа, стильне, пуплев манерәне киләшүллә сүйласа илсе йәркеллә выринастарни		
3.6	Чёлхе грамматика тата лексика пуюнлাখне туллин усә курни		
3.7	Чаваш чёлхин орфографипес пунктуации, грамматикана пуплев нормисене пыханни		<p>Пултарулাখа аталантараас ёпре</p>